

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

548 ספרים מאת המחבר
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: דגלי המדבר

שמותיהם של הנשיאים העומדים עם הדגלים, נחתם בשם א"ל, כדי להורות, כי השכינה שורה על עם ישראל.

ובפרט לפי מה שכתב הגה"ק רבי מרדכי הכהן מצפת זצ"ל בספרו 'שפתי כהן' עה"ת: "מצאתי כתוב, 'איש על דגלו באותות', שהארבעה דגלים היה בכל מפה ומפה של דגל אות מאותיות הו"ה, דגל יהודה (אות) י', דגל ראובן – ה', דגל אפרים – ו', דגל דן – ה', וכל דגל ודגל הוא מושפע וממשיך לו שפע מאותו אות, זהו סוד אומרו 'באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל', מנגד זה מוטעם, וכן אמר בוהר פרשה זו (דף קיח:), עיין שם. עכ"ל.

הרי לנו כי ארבעת אותיות שם הו"ה ברוך הוא, היה חקוקות על ארבעת הדגלים. להורות, כי השכינה שורה בעם ישראל.

ב'רבנו בחיי' מפרש את הלשון 'איש על דגלו באותות', שהוא מלשון "בכל אות נפשך", שכן בני ישראל התאוו לדגלים במעמד הקדוש של מתן תורה, כשראו שם דגלים של מלאכי השרת.

על פי זה יש לומר, כי למלה "אותות" שתי משמעויות לה, האחת, מלשון אותיות. והשנייה מלשון "אות" הינו רצון. ללמדנו, כי ככל שמשותק ורוצה להדבק באות הרוחנית של נשמתו כך יזכה להאיר את האות הקשורה לשגשג נשמתו.

הנה כתב המגלה עמוקות (ואתחנן אופן קפ"ו) כי המילה "ישראל" נוטריקון: "יש שישים ריבוא אותיות לתורה". וכתב המב"ט בספר בית אלקים (שער היסודות פרק מ"ז) בענין המנין שישים ריבוא, שהיו בעם ישראל עוד רבים מעל גיל עשרים עד גיל שישים, ואעפ"כ לא נמנו, כי רשעים אינם מן המנין, שלא נמנו אלא החסידים והזקנים והחכמים כמו שדרשו בתנחומא. עכ"ל.

ולפי דרכינו בשביל לזכות ל"אותות" – אותיות, צריך "אות" – צריך רצון, והרשעים לא היה להם רצון, לכן לא נכללו עם שישים ריבוא ישראל.

איתא בתרגום יונתן, שעל המפה של הדגלים היו חקוקים צורת החיות, ובדגל מחנה ראובן, היה חקוק צורת אילה, ובאמת ראוי היה להיות חקוק בדגל מחנה ראובן צורת שור, אבל משה רבנו החליף, כדי שלא יזכר להם עוון העגל. ויש לשאול, מדוע נבחרה ה'אילה'?

ולפי דרכינו שענין הדגל הוא רצון והשתוקקות, הפסוק בתהלים אומר: 'כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלקים', הרי לנו כי

ה'כלי יקר' על הפסוק 'איש על דגלו באותות לבית אבותם', מביא, כי "מצינו בכמה מדרשים (במדב"ר ב ב) המגדילים מאוד את ענין הדגלים, ודרשו עליהם את הפסוק "ובשם אלקינו נדגול" (תהלים כ', ו), שבשעת מתן ראו ישראל את המלאכים דגלים דגלים, ונתאוו להיות דגלים כמותם, ובפסוק (שיר השירים ו', י) "מי זאת הנשקפה כמו שחר", דרשו (במדב"ר ב, ד) שהיו האומות מסתכלין במעלתן של ישראל והיו תמהים כו', ואומרים "שובי שובי השולמית" – הדבק בנו ובא אצלנו ונעשה ממך דוכסים והגמונים, וישראל משיבין "מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים" (שם ז', א), "רצ"ל מה גדולה אתם נותנים לנו, שמה גדולה אתם יכולין לתת לנו כמו שנתן אלקינו – דגל מחנה יהודה מזרחה וכו'".

שואל ה'כלי יקר': "וכל משכיל יפלא בעיניו מה קול המולה זו, ומדוע קול הקריה הומה (מלכ"א א, מא) על זה, ומה יקר וגדולה נעשה בישראל עד אשר התאוו להם כל כך?"

"והקרוב אלי לומר בזה, שעיקר חשקם של ישראל היה להראות לכל העמים כי שם ה' נקרא עליהם ויראו מהם, ועל ידי זה ישאו דגל הרוממות והנצחון בכל ד' רוחות העולם, כי על ידי שהם מסובבים בכל ד' רוחות, והשכינה והארון באמצע תל שהכל פוגין אליו, יראו כל העמים כי ילכו בשם ה'. וזה האות אשר אליו יישירו עיני כל השוכנים בעיגול סביב, כאמרו רבותינו ז"ל (תענית לא.) שלעתידי יעשה הקב"ה לצדיקים מחול בגן עדן וכבודו יתברך באמצע, שנאמר (בחוקתי כ"ו, י"ב) "והתהלכתי בתוכם", כי כל הפניות שהצדיקים פוגין הכל הוא מול פני השכינה וכן בעולם הזה".

"וזה אות הדגל כי הוא סימן הניצחון במלחמה, ודגל זה הוא בשם ה', כי לא בחרבם ירשו ארץ כי בשם ה', וכן המלאכים ע"י שהם סובבים כסא כבודו ית' מוראם על כל הנמצאים, כמ"ש איומה כנדגלות (שיר השירים ו', י), כי ע"י סיבוב זה תהיה מוראם על כל האומות כמו המלאכים שהכל יראים מהם", ע"כ.

לפי דרכו של ה'כלי יקר', שעניינם של הדגלים הוא גילוי כי השכינה שורה בישראל, יבואר מה שכתב רבינו בחיי, וז"ל: "והנה גם זה ענין נפלא והיה ראוי להסתירו, כי הנשיא העומד לרוח מזרח בדגל יהודה שמו נתנאל, והנשיא העומד לרוח דרום בדגל ראובן שמו שלומיאל, והעומד לרוח מערב בדגל אפרים שמו גמליאל, והעומד לרוח צפון בדגל דן שמו פגעיאל, ולא תמצא בשאר השמות שיהיה חותם אחד מהם בשם א-ל-זולת אלו הארבעה העומדים בארבעה דגלים לארבע רוחות העולם", ע"ש.

האילה מסמלת את השתוקקות והערגה לבורא עולם. והוא גם עניינם של הדגלים, שכפי "אות נפשך" זכו להשראת השכינה.

החיד"א ב'חומת אנך' (אות ג), מביא, שבשבט גד בדגלים נאמר "ונשיא לבני גד אליסף בן רעואל" (ב', ז'), והרי בהזכרת שמו במקומות אחרים נאמר תמיד רעואל באות ד', ומה נשתנה כאן שמו?

ומבאר על פי מה שכתב בספר 'אמרי נועם' הקדמון (פרשת ויצא), כי לשבט דן היה דגל ואילו לשבט גד לא היה דגל, והנה דן היה הבכור לבלהה וגד הוא הבכור לזלפה, וא"כ יכלו שבט גד לטעון מדוע אין להם דגל כמו שבט דן, אבל בכל זאת שתקו והבליגו, ולכן זכו שמשו רבינו ע"ה נטמן בחלקו של גד, מחמת שהיו מוותרים על זכותם ושתקו.

על כן, כאן בפרשת הדגלים נאמר "רעואל", שמרומז בזה התיבות 'רע אל-ל', שזכו שיטמן אצלם משה רבינו שהוא ריע האל-ב"ה, וזה בא להם מחמת ענין הדגלים ששתקו על זה שלא ניתן להם דגל, שע"ז זכו שמשו רבינו יטמן בחלקם.

ומדוע באמת שבט דן קיבל דגל ואילו שבט גד לא קיבל דגל?

ויש לומר על פחי מה שכתב בפענח רזא (פר' ויחי), "דן ידן עמו", פירש רשב"ם לא יתכן שנתבא יעקב על שמשון שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו, אלא נגד דן דיבר שמאסף לכל המחנות והיה צריך להילחם על האומות הרודפים אחריהם ולהנקם מהם נקמת עמו.

וכ"כ בחזקוני שם, שהיה הולך תמיד אחר הדגלים, בימי משה, וגם בימי יהושע, כדכתיב "המאסף הולך אחר הארון". והיה צריך להילחם עם כל הרודפים אחריהם שהרי גיבורים היו.

לפי זה יש לומר, שבשביל כך קיבל שבט דן דגל, שיתן בהם את הכח לנצח את אויביהם. כנזכר בדברי ה'כלי יקר' התועלת שיש בדגלים לנצח במלחמה.

בזה נבין מה שהביא במדרש תלפיות בשם רבינו בחיי, צורת 'אריה' על דגל יהודה כנגד אריה שבמרכבה. 'שור' לאפרים כנגד שור שבמרכבה. 'אדם' לראובן כי לדודאים היה צורת אדם כנגד אדם שבמרכבה. 'נשר' כנגד שבט דן.

מקשה המדרש תלפיות: ושאלתי הרבה, מדוע עלה צורת נשר לדן ולא צורת נחש כמו שנאמר: "יהי דן נחש עלי דרך". ושאלתי מלמד תינוקות אחד והסביר לי, שאותיות 'דן' במלואו הוא 'דלית נון' בגמטריא 'נשר' ולכן עשו בדגלו צורת נשר.

ולפי דרכינו יש לומר, כי בחר בנשר, כיון ששבט דן היה המאסף לכל המחנות, והיה מקבל את החיצים שהיו יורים על עם ישראל כדוגמת הנשר, שמקבל את החיצים שלא יפגעו בגוזליו אלא בו.

עוד חשבתי לתרץ, על פי מה שכתב בספר צפנת פענח (פרשת בלק) בשם המדרש: שדן היה חייגר בשתי רגליו, ויע"ש שמפרש בזה את הנאמר עליו (ויחי מ"ט, ז') "יהי דן נחש עלי דרך, שפיפון עלי אורח".

לפי זה יש לומר, שלא ציירו ציור של נחש, כי לא רצו להזכיר את חסרונו של דן שאין לו רגליים, ובחרו הציור של נשר. שהוא קל כנשר ואינו זקוק לרגליים. וכמו שמצינו אצל רבי זירא, שרבי אבהו קרא לרבי זירא לשון "יארוד נאלי", ופירש רש"י: תנין שוטה, עוף ששמו תנין וכו'. על אף שרבי זירא היה "חריץ שקיה" - מוגבל בגופו, והרחבנו בזה בספר נחלת שדה תנאים ואמוראים חלק ב'.

הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב ז"ע בספרו בני יששכר (מאמרי חודש תשרי, מאמר ב', אות כ"ו) מקשה על דברי הגמרא בקידושין (מ"ט:), המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור ונמצא רשע גמור, ספק מקודשת שמה הרהר תשובה בלבד.

ולכאורה קשה, דכאן משמע דדי בהרהור תשובה שיקרא צדיק גמור, והלא אמרו חז"ל (יומא פו.) שהיה רבי ישמעאל דורש ארבעה חילוקי כפרה, עבר אדם על מצות עשה ושב, לא זו משם עד שמוחלן לו. על לא תעשה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. על כריתות ומיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין, חילול השם כולן תולין ומיתה ממרקת. ע"כ. וממוצא הדברים למדין אנו, כי התשובה לבדה לא מספיקה אלא רק על מצות עשה, ואם כן כיצד אמרו על מי שהוא רשע גמור והיינו שנמצא בידו אפי' עבירות חמורות כריתות ומיתות ב"ד וחילול השם, דספק מקודשת שמה הרהר תשובה בלבד, מאי אהני ליה תשובה לחודה, והלא לאלו העבירות לא מהני תשובה בלחוד?

והביא על כך את דברי הזוהר הקדוש (פרשת במדבר דף קכא.) וז"ל: דרזא דמלה, דאית חובין דלא מתכפרן עד דאתפטר בר נש מעלמא, הה"ד אם יכופר העון הזה לכם עד וכו', והאי יהיב גרמיה ודאי למותא ומסיר נפשיה לההוא אתר וכו' (רצ"ל מקבל עליו מסירות נפש) כמאן דאתפטר מן עלמא וכו', וכדין קוב"ה מרחם עלוי ומכפר ליה לחוביה, עכ"ל הזוה"ק. והיינו שכאשר מקבל האדם על עצמו מסירות נפש למען שמו ית', דכאשר יעמדו עליו להכריחו לצאת לשמד, ימסור נפשו הגם כי יערפו ראשו וכדו', ויקיים בעצמו הכתוב (איוב י"ג, ט"ו) "הן יקטלני לו אייחל", ואף לרגע קט לא יסור מאמונתו אמונת אומן בהש"ת, הרי שכוונה זו נחשב לו כאילו מסר נפשו בפועל ממש, ומתכפר לו כל עוונותיו.

והיינו טעמא, דכיון שמקבל האדם על עצמו מסירת נפש בכח, אתחשיב ליה כאילו מסר נפשו בפועל, ונעשה כבריה חדשה שלא היתה בעולם עד עכשיו, וממילא סר עונו וחטאתו תכופר.

והארץ בזה עוד במאמרי חודש תשרי (מאמר ד', דרוש י"ג, אות ל"ח) וביאר בזה מאמר הנביא (הושע י"ד, ב') "שובה ישראל עד ה' אלוקיך", דהנה בפרשת קריאת שמע ישנם ב' אותיות גדולות - ע' וד'. וכאשר עושה האדם תשובה אמיתית ומעיד בשעת קריאת שמע שמקבל על עצמו מסירות נפש בכח על קדושת שמו ית"ש ויחודו ואחדותו, הרי שבזה נעשה כבריה חדשה, וזוכה כי אפילו אותן עבירות שנאמר עליהם "אם יכופר העון הזה לכם". הכל מתכפר לו, והקב"ה מקבל תשובתו באהבה וברצון, יע"ש כל דבריו.

עפ"ז ביאר בספרו אגרא דכלה (פרשת שופטים), שלפיכך בעת יציאתם למלחמה היה הכהן הגדול - משוח מלחמה, אומר להם: 'שמע ישראל - אפילו אין בידכם אלא זכות קריאת שמע מתכפר לכם'. כי בשביל לזכות לתשובה אמיתית צריך לקבל על עצמו מסירות נפש בקבלה אמיתית בשעת קריאת שמע, וזה איתחשיב ליה כאילו מסר את עצמו בפועל למיתה על קדושת השם ומתכפר לו אפילו אותן העונות שאין להם כפרה אלא במיתה, ועל כן במלחמה דצריכין להיות נקיים מכל חטא ועון, אמר להם כך.

לפי זה יש לבאר מה שמצינו בתרגום יונתן בן עוזיאל, כי בכל דגל ודגל היה חקוק פסוק מסויים, ואצל דגל מחנה ראובן היה חקוק הפסוק: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". יע"ש.

ולפי דרכינו יש לפרש, כי ראובן סמל התשובה, כמובא במדרש (בר"ר וישב) "ר' ברכיה אומר, אמר לו הקדוש ברוך הוא (לראובן) אתה פתחת בתשובה תחילה, חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה תחילה". יע"ש.

וכדי לזכות לתשובה שלימה ולכפרת עוונות, מן ההכרח לקבל על עצמו מסירות נפש, כבשעת קריאת שמע, לכך אצל ראובן - סמל התשובה, הזכיר פסוק קריאת שמע.